

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Bazsanth Vince egyházi énekeskönyve

Bazsanth Vince (kis képünkön) 1849-ben született a Nyitra megyei Galgócon. Iskoláinak elvégzése után Galgamácsáról került Dunakeszire tanítani. A kántorházban élt családjával, s az akkor még kéttantermes iskolában osztatlan tanítási rend szerint oktatott. A tanítás mellett a Szent Mihály-templomban kántorként működött, valamint községi képviselőként is sokat tett Dunakeszi fejlődéséért. 1897-ben egy új, öttantermes tanintézetet adtak át településünkön, mely napjainkban a Szent István nevet viseli. Az iskola alapításában jelentős szerepet vállalt Bazsanth Vince kántortanító is, aki 1909-es nyugdíjba vonulásáig az intézmény „oszlopa” volt. Nyugdíjazásának évében, 60 éves korában hunyt el. A dunakeszi temetőben nyugszik, nevét utca őrzi városunkban. Fia, a Bazsanth családnevet Bajnokra magyarosító Géza vette át tanítói és kántori örökségét.

A dunakeszi könyvtár helyismereti gyűjteménye értékes dokumentumot őriz. Tuppány Ferenc 1897-ben saját kézzel írt énekeskönyvet ajándékozott az akkor negyvennyolc éves Bazsanth Vincének, kit a fennmaradt címlapon írt ajánlásában „kedves fiamnak” nevez. Tuppány kilétéről nem sikerült semmilyen adatot fellelni, így akinek bármilyen információja van a nagy képen látható dokumentum írójáról, kérjük, jelezze szerkesztőségünk címén.

(a szerkesztő)

*Ezen egyházi sz. énekes könyvet
Bazsanth Vincének kedves fiamnak emlé-
kül megírtam.
Dunakeszin 1897 évi Februárban.*

Tuppány Ferenc

TARTALOM:

Bazsanth Vince egyházi énekes-
könyve1

KASZÁS Nóra
Alag, a magyar Newmarket
1. rész2

VARGA István József
Az Alag-Dunakeszi Református
Egyház története 1921-ig
1. rész 7

KOLLÁR Albin
Hűségesen és eredményesen11

SZÁMUNK SZERZŐI:

KASZÁS Nóra – okl. építészmérnök
KOLLÁR Albin – ny. iskolaigazga-
tó, Dunakeszi díszpolgára
VARGA István József – református
presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:
Csoma Attila és Lőrincz Róbert
Felelős szerkesztő:
Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.
Felelős kiadó: Lőrincz Róbert
Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,
Budapest, Gyöngyösi u. 89.
ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu
A lap megjelenését támogatja
Dunakeszi Város Önkormányzata

A címloldalon valamint a 2-6. oldalon szereplő fotók a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár és a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény, a 7-12 oldalon található képek a szerzők tulajdonát képezik. A 2-6. oldalon szereplő tanulmány a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén 2013-ban írt TDK dolgozat rövidített változata.

KASZÁS NÓRA
Alag, a magyar Newmarket
1. rész

Gyerekként átélt élményeink sok mindenben meghatározói későbbi érdeklődési irányunknak, az idő múlásával ez hol halványul, hol pedig erősödik. Számomra Alag az otthon. Gyermekkorom óta itt élek és itt találkoztam a lóversenyzéssel is, ami tágabb értelemben véve maga Alag. Személyes kötődésem a helyhez, illetve a családomtól örökölt lovak iránti szeretet miatt vált számomra az egyik legfontosabb értékévé az alagi lóverseny világa.

Széchenyi István, európai utazás, versenylovak, „zöld színpad”, Üllői sík, Kincsem, Kisbér, Overdose. Ezekkel a szavakkal írhatnám le legrövidebben a magyarországi lóversenyzés történetét. Azonban még számos más elem, „építőköv” kellett a hazai galoppversenyzés 19. századi sikertörténetéhez. Egy ilyen kevésbé ismert „építőköv”, az Alagi Versenyló Tréningközpont.

A komplexum építészettörténeti, sporttörténeti és kultúrtörténeti szempontból is fontos emlék. Jelen tanulmány az építészeti előkép bemutatásán, az épített környezet elemzésén és a komplexum közvetlen városépítészeti hatásain keresztül járja körül a témát. A hazai versenyló-tartás európai párhuzamaként érdemes egy pillantást vetni a telep közvetlen előképére, a mintául szolgáló angliai Newmarket tréningtelepére és magára a városra is, ahol 100 évvel korábban a hazaihoz hasonló építészeti program valósult meg. Bár az alagi telep mára sokat veszített eredeti területéből és fényéből, a fennmaradt épületállomány, a beépítés, a lótartás funkcióinak telepítési struktúrája mindenképpen figyelemre és alaposabb tanulmányozásra méltó. Városépítészeti szempontból pedig mindezek mellett meg kell említenünk a tréningtelep városi szövetre, a mai városképre gyakorolt közvetlen hatásait is, úgymint a lóverseny világával együtt Alagra beköltöző angol mintájú polgári világ építészeti lenyomatait (közösségi érdekeket szolgáló beruházások, szakrális építkezések, villanegyed, infrastrukturális fejlesztések). Mindenekelőtt azonban a speciális funkció és ezen, kevesek által ismert, viszonylag zárt világ megismertetése miatt fontosnak tartom bemutatni az alagi tréningközpont rövid történetét és jelenét.

A kezdetek

A lóversenyzés, mint sport meghonosodása után igen hamar felmerült az igény egy, a külföldi példákhoz hasonló, új tréningközpont és versenypálya megépítésére, mely megfelelő feltételeket biztosítana az utánpótlás neveléshez és ezzel életben tartaná a lóversenyt magát. A magánkézben lévő tatai és a Lovaregylet által fenntartott káposztásmegyeri tréningtelepek hanyatlásakor Alag-puszta felé fordult a magyar lóversenyzést irányítók figyelme, mely Dunakeszi határában, a fővárostól nem messze elhelyezkedő, lakatlan, többnyire vadászmezőként hasznosított terület volt. Kedvező fekvése és vasúti megközelíthetősége mellett további előnyének számított homokos talaja, mely a lehető legjobb feltételeket tudta biztosítani a versenylovak számára. A Lovaregylet 1889-ben 300.000 forintért vásárolta meg a mai Rákospalota, Fót és Dunakeszi által határolt 1200 öl nagyságú területet Holitscher Fülöp földbirtokostól. Az építkezések 1890-ben kezdődtek, s 1891-ben rendezték az első megmérettetést.

Fejlődés és a háború előtti évek

A tréningtelep létrejöttének, illetve a versenyek vonzerejének hatására lassan megtelt az új lovas létesítmény, valamint kezdett benépesedni a korábban lakatlan alagi pusztá is. Természetesen a népesség illetve a látogatók számának növekedése befolyással volt az infrastruktúra, valamint az épületállomány (nem csak közvetlenül a lóver-

Alag pusztája az 1890-es évek végén

senyhez kapcsolódó) kiépülésére is. 1910-re Alag már 1624 lelket számlált. Ez a nagymértékű fejlődés legfőképpen a Lovaregylet áldásos munkájának volt köszönhető, amelynek támogatásával sorra épültek a lóverseny „üzemet” kiszolgáló, illetve a növekvő Alag településrészt fejlesztő intézmények (vasútállomás, csendőrség, cselédlakások, villanegyed, iskola, községháza). 1910-ben Alag különvált Dunakeszitől. Amíg Alag hihetetlen mértékben fejlődött, a tréningtelep végleg megtelt, elérte maximális kereteit. A Pest Megyei Levéltár adatai szerint 1912 márciusában 47 mén, 123 csikó, 82 kanca, 130 kanca csikó, 67 herélt, és 9 herélt csikó volt Alagon. Összességében elmondható, hogy a mai Alag városrész létrejöttét a lóverseny intézményének köszönheti, a tréningtelep pedig meg sem közelíthette volna az elért színvonalat a községben kialakult kulturális, társadalmi és szakmai közeg nélkül.

Az alagi Planner-istálló az 1900-as évek elején

Az első világháború

A világháború súlyos károkat okozott mind a község mind a lóversenypálya életében. Alagról és Dunakesziről mintegy 549 főt soroztak be néhány hét alatt. A változások egyaránt érintettek lovászt, segédmunkást, trénereket, istállótulajdonosokat, iparosokat. A lóversenyek egy évig szüneteltek, az 1915-ben újrakezdődő versenyek azonban sem minőségben, sem mennyiségben nem közelítették meg a korábbiakat. Sajnos konklúzióként levonható, az első világháború azon felül, hogy megtizedelte a lakosságot, elvette Alagtól azt a lehetőséget, hogy a lóversenysport tekintetében európai szerepet játsszon.

Az alagi nagytribün közönsége az 1900-as évek elején

A háború utáni évek

A háború utáni éveket a község és a telep második aranykorának nevezhetjük. A megpróbáltatások után a tréningtelep

hamarabb talpra állt, mint Alag maga. A Tanácsköztársaság bukása után ismét szakértő kezekbe került a község illetve a pálya sorsa, mivel a helyi választásokat korábbi idomárok, iparosok, értelmiségek nyerték. A háború alatt a városligeti pálya teljesen tönkrement, így a hangsúly Alagra helyeződött át. Az 1919 szeptemberében újrainduló versenyek üdítően hatottak a Pestről és vidékről is özönlő közönségre. „Villamossal Rákospalotáig, onnan gyalog a vasúti sínek mellett Alagig. Ezt a módszert már tapasztalt alagi kirándulók ajánlották, akiket a múlt vasárnap félholtra nyomott a tolongó tömeg a nyugati pályaudvaron. A gyalogsétával vegyített utazás tényleg nem túlságosan kellemetlen, háromnegyed óra villamoson, másfél óra gyalog.” 1924-ben megépült az új pesti pálya, így Alag veszített központi szerepéből, de ezen a helyszínen folytatódott tovább a tréning és az úrlovas versenyzés, valamint számos alkalommal segítette ki a pesti pályát is annak érdekében, hogy a lóversenyek sorozata ne szakadjon meg. (Legutóbb a Kincsem Park átépítésekor).

A második világháború

Ha lehet mondani a második világháború még az elsónél is több kárt és szenvedést okozott Alagnak. 1944-ben a front közeledtével a lehető legtöbb telivért Nyugatra szállították, de a lóállomány többsége vagy az utazás vagy a harcok során elpusztult, vagy rekvirálták a szovjetek. A Vörös Hadsereg a lóversenypálya területét leszállópályaként hasznosította, ami egyet jelentett az addig gondosan kialakított komplexum semmissé tételével. A politikai változások miatt a legtöbb szakembernek el kellett hagynia Alagot. 1945-ben sor került a magántulajdonok államosítására is, amelynek a lovaregyleti földek is áldozatul estek. 1950-ben lakosainak tiltakozása ellenére Alagot ismét Dunakeszibe olvasztották.

Alag jelene

Az alagi intézmény több mint egy évszázada Magyarország egyetlen „versenyló tréningtelep” funkciót betöltő épület-együttese. A második világháború után területe jelentősen csökkent, ma körülbelül 120 ha.

Az alagi versenypálya bejárata napjainkban

Jelenleg mintegy 100 fő dolgozik ebben a speciális környezetben, a hazai versenylóállomány közel kilencven százaléka végzi napi munkáját a kerítéseken belül. A jelenlegi légkör korántsem tükrözi az egykor pezsgő életű tréningpálya hangulatát, de a kapun belépve ma is egészen különös világ tárul elénk. A betonburkolat megszűnik, helyette mindenhol letaposott vagy boronált homokos sétányok há-

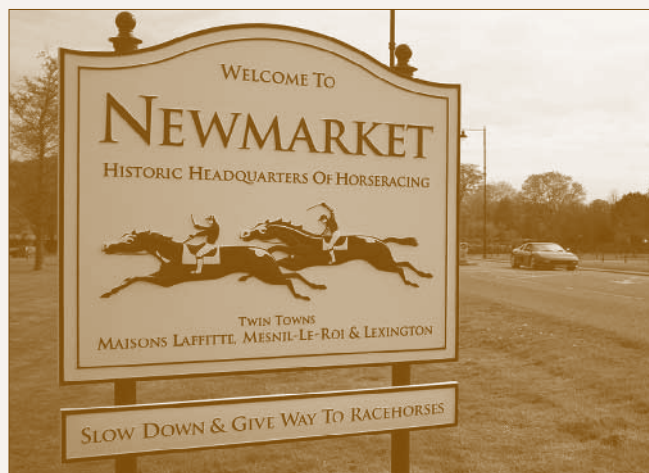
lőzzák be a területet, hatalmas platán és hársfák borítják árnyékba az allékat, sorra tűnnek fel a megkopott téglaburkolatos, földszintes istállók, faormozatos takarmánytárolók, lovászlakások, valamint a kissé fényüket vesztett kúriák. A délelőtti órákban bármerre tekintünk, munkába siető vagy éppen hazafelé tartó lovascsoportokat láthatunk. A telep állami tulajdonban van. Jelenleg több mint 300 ló áll a terület mintegy 20 istállóépületében. Ezen kívül igen nagy számban találhatóak itt gazdasági épületek, korábban lakóépületként használt kúriaépületek és jelenleg is használatban levő lakóépületek. Az építmények többségének műszaki állapota elhanyagolt. A második világháború után csupán a használhatóság fenntartásához szükséges felújítások történtek. A funkcióból adódóan intenzív igénybevételeknek kitett épületek homlokzatai elhanyagoltak, sok helyen a vakolat is károsodott, helyenként nedvesedés jelei mutatkoznak. Az épületek többségében az eredeti szerkezetek (tetőszerkezet, nyílászáró, stb.) szerencsére megmaradtak. Jellemzően a kúriaépületeken a világháború után több, tömegformára is hatással levő átalakítás történt (toldalékok, előtetők), ezek azonban nagyrészt reverzibilis jellegűek, egy esetleges felújítás során eredeti állapotuk helyreállítható. Az 1890-1924 között épült Alagi Versenyló Tréningtelep építészeti és történeti értékeinek megőrzése céljából a telep fontosabb épületeit (ingatlanait) műemléki védetség alá helyezték, kapcsolódó területeit műemléki környezeté nyilvánították.

Az alagi tréningtelep napjainkban

NEWMARKET ELŐKÉP

Magyarországon kifejezetten a „lópróbákra” alkalmas angol telivérek tenyésztését Széchenyi István kezdte szorgalmazni a 19. sz. elején. Először 1815-ben járt Angliában, ahol lovas kapcsolatai révén megismerkedett Newmarket városában akkor már virágzó lóversenykultúrával. Hazatérése után azonnal az ügy mellé állt, és fáradozásait siker koronázta. A 19. század végére a sport annyira népszerű lett, hogy felmerült az igény egy központilag működtetett korszerű és minden igényt kielégítő idomítótelep megépítésére. Ekkorra a magán tréninghelyek kezdtek megtelni, ugyanakkor a lóállomány egyre gyarapodott. Ahogyan azt már korábban említettem, az „állandós készítő intézet” megfelelő helyét Alagon találta meg a Lovaregylet. A létesítmény az Angliából betelepülő idomárok, lovasok és lovászok tudásanyagára, valamint Newmarket városának hagyományaira, a newmarketi teleptípusok mintájára támaszkodva kezdett kiépülni.

Newmarketi várostábla.

Az alsó szöveg: Lassíts és adj utat a versenylovaknak

Newmarket már a középkorban is létező vásárváros volt a forgalmas Londont és Norwich-et összekötő Icknield út (ma: High Street) mentén. A város mindaddig viszonylag jelentéktelennek számított, amíg a 17. században a vadászat és lovak iránt rajongó I. Stuart Jakab fel nem fedezte a környék lejtőiben rejlő lehetőséget és mondhatni második székhelyévé nem tette. A királyi udvar időszakos idetelepülésével és ezzel egyidőben a „lópróbák” szorgalmazásával a településen gombamód szaporodni kezdtek az előkelő arisztokrácia által finanszírozott versenyistállók. A város ezzel elindult a máig elsődleges profilját meghatározó versenyló-tréningközpont kialakulásának útján.

A High Street 1895-ben

Az alábbiakban a newmarketi telepek három meghatározó építési periódusát és azokhoz tartozó legfontosabb jellemzőket mutatom be, mely teleptípusok Alag esetében is mintául szolgáltak.

Kezdetben, a 18. században, a versenyistállók a városban elszórva létesültek. A versenylovak trenírozásához szükséges épületek udvar köré szerveződtek, zárt egységet alkotva. Ma kevés ilyen istállóval találkozhatunk, mivel a település fejlődésével együtt járó modernizációs folyamatok miatt lebontották azokat. A második nagy építési periódus a 19. századra tehető. Ebben az időszakban az épületek viszonylag egy tömbben a város északi határában létesültek, de beépítésük nem utal tudatos telepítésre. Jellemzően egy telep csupán egy tulajdonos lovainak trenírozására szolgált, így az istállók mellett a tulajdonosi lakóház is megjelenik a telken. A 20. század közepén, végén létesített versenyistállók

meghatározott rendben sorakoznak Newmarket dél-nyugati határánál. Sokkal kisebb telkeken épültek, mint elődeik, és beépítési sémájuk sem követi a hagyományokat.

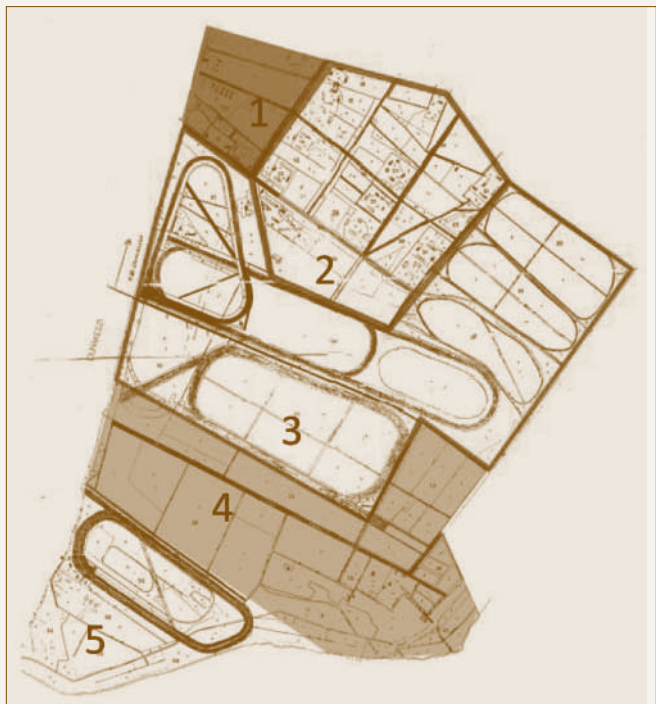

Newmarketi istállók napjainkban

ALAG, A MAGYAR NEWMARKET

A telepítés

Az Alagi Versenyló Tréning Centrum kiépítése 1890-ben kezdődött és pár év alatt a pusztá zöld szigetté, igazi kultúrtájává formálódott. A homok megkötésére fenyveseket telepítettek, a gyepesítéshez vetőmagot Angliából hozattak. A Duna-parton saját vízműtelep létesült, amely egyenesen a pályákhoz vezette a vizet, és kizárólag azok öntözését és az istállók vízellátását biztosította. A lakosság számára vízvezeték csak külön kérésre kötöttek be. A Fót felé eső területen a telepet kiszolgáló majorság épült ki, így a létesítmény önállóan tudott működni a második világháborúig. A Dunakeszi községhez közel eső területeket csak pár évvel később kezdték beépíteni lakófunkciójú szociális létesítményekkel. A két

Az alagi pusztá sematikus felosztása:

1. Községi beruházások 2. Tréningtelep 3. Tréningpályák
4. Alagi major és földek 5. Réti Pálya

(Forrás: saját szerkesztés, alaptérkép – Hesp József magángyűjteménye)

említett terület között helyezkedett el a tulajdonképpeni tréningtelep és a hozzá tartozó pályarendszer. Itt sorakoztak a versenyistállók és a trénerlakások. Az épületeket angol mintára a Lovaregylet építtette, az ideköltöző idomárok bérelték azokat és az egylet által fenntartott terület használatáért pályabérleti díjat fizettek.

Az alábbiakban először a telep szerkezetét vizsgálom, illetve a kutatásaim során feltárt építési periódusokat ismeretlemem, majd egy tipikus versenyistálló elemzésén keresztül mutatom be a jellemző gazdasági egységek angol mintájú beépítését és építészeti kialakítását.

A Tréningközpont szerkezete

A Lovaregylet a megvásárolt területet funkciók szerint parcellázta. A középső területen helyezkedett el a szűkebb értelemben vett lovas létesítmény. A telep szerkezetét vizsgálva két szempontot mindenképpen meg kell említeni. Az egyik, hogy a versenypálya teljesen lakatlan területen, mondhatni a semmiből épült fel. A pusztán csupán egyetlen épület létezett az 1880-as években, a Palatin-majorhoz (későbbi térképeken Nándor major) tartozó tehénistálló (jelenleg versenyistállóként üzemel). Így nem volt jelentős épített környezet, amely a szerkezetet befolyásolhatta volna. A másik szempont, hogy az alagi létesítmény létrejötte tudatos mérnöki telepítés következménye, ezért a domborzati viszonyok, a meglévő dűlőutak, a megközelítési szempontok, a talajminőség fontos szerepet játszottak a kialakításban. A fent említett indokok miatt pusztán településszerkezeti szempontból a telep elrendezésének kialakításában Newmarket nem tekinthető mintaadó példának. A tervezett beépítés eredményeként szigorú ÉK-DNy és ÉNy-DK irányú raszter szerint osztották fel a területet. A legmélyebben fekvő részen alakították ki a létesítmény közvetlen kiszolgálását biztosító „kis” majort (kocsiszínek, kocsilovak istállói, műhelyek, nős gazdasági cselédek háza - ma: Petőfi telep). A vasúti megállóhoz közel került elhelyezésre a versenypálya és a közönségforgalmi terek. A magasabban fekvő területeken kaptak helyet egymástól megfelelő távolságokra és zöld védősávokkal tagolva a versenyistállók. Három ilyen „istálló-hely” sor létesült, mind-egyik öt gazdasági egység (istálló, trénerlakás, lovászlakás) befogadására volt alkalmas. Azonban az első világháborúig tartó építkezések során csupán nyolc épületegyüttes valósult meg. Newmarket 19. század elején létesült épületegyütteseihez hasonló módon a kerítéseken belüli építkezések mellett a gazdagabb, saját idomárral dolgozó tulajdonosok lovaregyleti területen, de a tréningpálya kerítésein kívül is

Az egyik istálló (valószínűleg Hesp Róbert istállójának) személyzete

építkeztek (1890 - Geist-telep, 1893 - Price-Huxtable-Vivian telep, 1903 - báró Springer-féle telep).

Amikor az 1910-es években az egylet által fenntartott területek kezdtek megtelni, Dunakeszi vasúttól keletre eső területén is elszórtan megjelentek a versenyistállók. Ilyen telep volt a vasút túloldalán a század elején működő Rothschild-Reeves istálló, vagy a Varsó utcában található épületegyüttes, melynek tulajdonosa ismeretlen. Feltehetőleg további hasonló lovas létesítmények is működtek a településen, azonban ezek nyomai mára eltűntek. Létezésükre a régi fotókon látható, községen belüli boronált lovas-utakból következtethetünk, amelyek a házak között a pályákhoz való eljutást szolgálták (pl. a mai kerékpárút a telepített fenyvesek mentén). A telep házai nem egyszerre épültek, az igények növekedésével együtt bővült a terület épületállománya.

Alag telepei

Az alagi tréningtelepen található gazdasági egységek beépítésüket tekintve teljes mértékben megegyeznek a Newmarketben a 18. század közepén épült példákkal. Egy gazdasági egység, ahogyan azt már említettem, a trénerlakás - lovászlakás - istálló elemekből épül fel. Ezek az egységek sorakoznak a mesterségesen szerkesztett raszter rendszerű lovas úthálózat mentén. A kúriák, istállók és lovászlakások építészeti formálása telepről telepre változik. A telepeket a trénernek után nevezték el, egy udvarban a második világháborúig több idomár is megfordult, ezért egy épületegyüttes több nevet is viselt az évtizedek alatt.

Az alagit tréningtelep egyik egysége

A Pejácsevich telep

A mintául szolgáló Newmarketi telepek minden építészeti jegyét (beépítés, működés logikája, anyaghasználat, alaprajzi felépítés, felületképzés, szerkezeti megoldások, nyílászárók, stb.) magán viseli a IV. sz. telep, az úgynevezett Pejácsevich telep (az udvart a 20. század elején a neves idomár, Pejácsevich Albert bérelte). Az épületegyüttes zárt udvart fog közre, tájolása szerint az északi és keleti oldalon találhatóak az istállók, a nyugati oldalon áll a földszintes kúria épület és a déli oldalon helyezkednek el a lovászlakások. A telep épületei anyaghasználat szempontjából a 19. századi angol mintákra hasonlítanak (nyers- vagy vakolt téglafalazat, fa nyílászárók, nyeregetető cserépfedéssel, fa fedélszék).

Az istállók nyeregetős, vakolatlan téglafalazatú épületek. A klimatikus viszonyok miatt Alagon nem jellemző a kültérre nyíló istálló, kizárólag hosszanti középfolyosós,

hosszanti oldalfolyosós (majorban található istállók egy része) vagy haránt irányban szerkesztett középfolyosós rendszereket találunk. A vizsgált telep esetében az északi épületben öt merőlegesen szerkesztett típus található, míg a keleti tömbben a középfolyosós rendszer figyelhető meg. A szabadba nyíló istállóajtók felülvilágítóval ellátott, kétszárnyú kialakításúak, anyagukat tekintve faszerkezetűek. Az ablakok szegmensíves záródásúak, fém szerkezetűek. A padlót élére állított téglával burkolták. A keleti istálló belső kialakítása különleges. A boxok határolófalai egykor aranyozott csúcsdíszerű öntöttvas oszlopok közé épültek.

A kúriaépület a lóversenypálya legigényesebben kialakított idomárlakása. Földszintes épület, tömegformája eredetileg szimmetrikus kialakítású volt, később déli sarkán rizalitként előrelépő helyiséggel bővítették. Udvari homlokzata középrizalittal tagolt, a kiugró épületrész félköríves nyílásokkal megvilágított fedett veranda. Ez az átmeneti tér eredetileg díszes vonalvezetésű oromfalas kialakítású volt, ma kontyolt tető fedi. A téglapépület vakolt felületképzésű, ablakait egyszerű díszítmény keretezi. 2006-os felmérés alapján hat lakás található benne.

A Pejácsevich telep kúriaépülete

A lovászlakás alaprajzi elrendezés szempontjából téglalap alakú, vakolt felületképzésű, tornácós épület. Nyeregetetővel fedett, egyik oldalán csonkakontyos kialakítással. Fedélszéke hagyományos kétállásos fa szerkezetű. Ablakait népies hangulatú motívumokkal díszített deszkakeret veszi körbe. Homlokzatait vakolatból képzett sarokarmírozás tagolja.

Gazdasági egységek a telepen kívül

A tréningtelep az 1900-as évek elejére megtelt és a későbbiekben érkezők már csak a lovaregyleti földeken túli területeken tudtak maguknak versenyistállót építeni, ha lovaikat az alagi gyepen szeretnék volna edzeni. Sajnos a községben létesített telepek – Dunakeszi 20. századi gyors ütemű városiasodása miatt – mára elpusztultak. A fellelhető maradványokból arra lehet következtetni, hogy beépítésüket tekintve ezek az épületegyüttesek a Newmarketben épült 19. századi példákhoz hasonlítottak. A tulajdonos házának megjelenése a telken azonban a kevés fennmaradt forrás miatt nem egyértelműen bizonyítható. Ilyen telepek maradványaival a Varsó utcában (ismeretlen tréner és tulajdonos) és a vasút túloldalán, a volt Konzervgyár kerítésein belül találkozhatunk (tréner: Reeves, tulajdonos: Rothschild). Anyaghasználatukat tekintve (nyers téglafalazat, fa nyílászárók, helyenként vakolt felületképzés) megegyeznek a szigetországi mintákkal. *(folytatjuk)*

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története 1921-ig

1. rész

A dunakeszi református gyülekezetben 2008 szeptemberéig megoszlottak a vélemények az egyház önállósodásának időpontjáról. Két dátum volt ismert a krónikában, 1921 és 1922. Ezt a kérdést tisztázta Lőrincz Róbert a Dunakeszi Helytörténeti Szemle 2008. szeptemberi számában megjelent tanulmányában, melyben közli, hogy az újpesti Független Újság 1921. november 26-án adja hírül az önálló Alag-Dunakeszi Református Egyház lelkészének – Kirner Adalbert Bertalan-nak – beiktatását.

Az egyház archívumának rendezése során, és az egyház-alapító lelkész életrajzána kutatása közben felmerült a kérdés: mi volt az önállósodás előtt, miből nőtt ki a katolikus községben az első önálló protestáns egyház? Erre a kérdésre próbálok választ adni és feltárni az ismeretlen évtizedeket.

A fent említett Lőrincz Róbert-féle tanulmány megemlíti, hogy településünkön az 1880-as népszámlálás regisztrál először református lakost. A Dunakeszihez tartozó Alag-pusztán 1890-ben kezdték meg a lóversenyközpont építését. Az építkezéshez kálvinista vallású hívek érkeztek az Alföldről, a ló-sport meghonosítására pedig szintén protestáns vallást követő szakemberek (zsokék, lovászok, trénerek) Angliából.

Az első – igaz közvetett – adatot a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában találtam az 1899-es Közgyűlési jegyzőkönyvben. Azért nevezem „közvetett” adatnak, mert a jegyzőkönyv a Fóti Egyház szórványaként két települést említ, ám Alag-Dunakeszit konkrétan nem nevezi meg. A későbbiek alapján azonban valószínűsítjük, hogy az egyik település Dunakeszi volt.

Az első említés, gyülekezetünk máig első írásos emléke, szintén a „Pesti ev. ref. egyházmegye Közgyűlési Jegyzőkönyvében” található, melyet 1903. szeptember 11-én adtak ki, és az azt megelőző esztendő statisztikáit tartalmazza. Az 52. oldalon található 6. pontot szó szerint idézem: „Fóth: l.e. Mogyoród 62, szórványai Dunakesz, Alag 149, Csomád 4, összesen 153.” (a l.e. rövidítés leányegyházat jelent). Így az első bizonyítható éve Alag-Dunakeszin a reformátusoknak az 1902-es esztendő.

A) KÖZGYÜLÉSI JEGYZŐKÖNYV.

A pesti ev. ref. egyházmegye közgyűlése tartott Budapesten,
1903. szeptember 11-én.

(6.) Fóth: l. e. Mogyoród 62, szórványai Dunakesz, Alag 149, Csomád 4, összesen 153.

Archívumunk legrégebbi dokumentuma a dunamelléki református püspök 1907. május 18-án kelt körlevele: „Felséges Urunk és Királyunk I. Ferenc József ő cs. és királyi apostoli felsége, f. é. június 8-án Budapest fő és székvárosában országunk egybegyűlt főrendeivel együtt fogja hálaadó örömben innepelni királylyá koronáztatásának 40-ik évfordulóját. [...] Kunszentmiklós, Baksay Sándor (1832-1915) püspök.”

Vegyes házasságokról 1907-től vannak adataink. A „Vegyes- Házasokról szóló Kimutatás. Alag-Dunakeszi községi állami anyakönyvből kijegyezve” című füzetben az első bejegyzés 1907. október 28-i: „Andrási Sándor ref. kisbirtokos - Rádai Teréz rk.”

A továbbiakban újra a közgyűlési jegyzőkönyvekből idézek. 1908. október 9-én: „Fót. Ezidőszereint egy szórvánnyal bír

Csomád községgel. A reformátusok innen beköltöztek Fótra, lelki gondozás szükségessége egyelőre megszűnt. Másik szórványa, Dunakeszi, Rákospalota anyaegyházhoz kapcsolattott. Dunakeszi gondozásáért Fót egyet. konvent jelen évi intézkedése szerint 100 korona segélyben részesítettendő.” 1909. szept. 14-én: „Fót anyaegyháznak két szórványa van: Dunakeszi és Csomád, amaz 149 református lélekkel, emez csak 4 lélekkel. Anyaegyház lelkésze Dunakeszire kijár temetési szolgálatot végezni, keresztelesek, esketések azonban Fóton eszközöltetnek. A dunakeszi református iskolakötelesek, hogy részesültek-e valami vallásoktatásban? jelentés nem említi. Mindenesetre kívánatos, sőt szükséges, hogy mivel az egyházkerületől anyaegyház lelkésze 150 korona missiói segélyt kapott, lelkész gondozói tisztét Dunakeszin legalább az utiátalány arányában teljesítse. A fuvardíj nagy drágasága, a közlekedő utnak rossz időben majdnem járhatatlansága nehezíti a hívek gondozását, ép ezért anyaegyház lelkésze újból véleményezi és megújítja abbéli kérelmét, hogy Dunakeszi szórvány egyenes vasúti összeköttetéssel bíró Rákospalotához vagy Váczhoz csatoltassék.”

A fentiekből kiderül, hogy kezdetét vette az a hálátlan időszak, melyben Fót és Rákospalota, igyekezvén megszabadulni a szórvány nyűgétől, egymásra próbálta ruházni ezt a szolgálatot. Az 1910. szeptember 15-i bejegyzés szerint: „Fót. Eddigi szórványa Dunakeszi Rákospalotához kapcsolattott, másik szórványa Csomád, melyre nézve kéri fóti lelkész, m. bizottságot, hogy mivel e község Verezegyházához közelebb esik s már egy ízben mint ezen egyháznak a szórványa gyanánt szerepelt, lelki gondozás tekintetében állandóan oda csatoltassék.” Tehát a „labdázás” folytatódott és ennek levét a szórványban élő reformátusok itták meg. Mindig más-más lelkész érkezett a különböző időpontokban tartott istentiszteletekre (káplán, segéd- és helyettes lelkészek), de az is előfordult, hogy egyszerűen elmaradtak az alkalmak, s nem volt vallásoktatás sem. Az Alag-Dunakeszi Református egyház későbbi első lelkésze, Kirner A. Bertalan 1910-ben került Rákospalotára káplánnak, ebben az időben végezte első szolgálatait Alag-Dunakeszin, ekkor ismerkedett meg a helyi sajátosságokkal. „1910 - Kimutatás a pesti ref. egyházmegyében levő káplánokról: 6. Rákospalota, lelkész neve: Benkő István, a jelenleg ott működő káplán neve: Kirner A. Bertalan, jegyzet: Különböző helyeken istentisztelet tartását, a számos tanintézetben a vallástanítást lelkész egymaga nem képes végezni: káplán szükséges.”

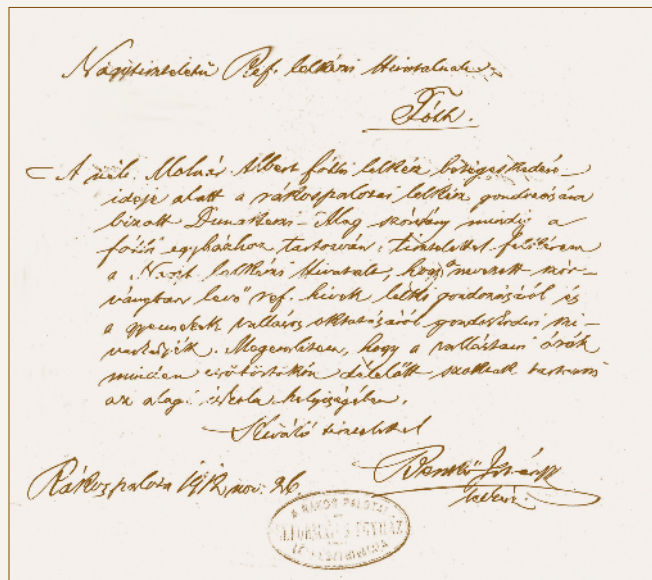
Még 1910 tavaszán Alag önálló község lett, így különvált az „úri”, protestáns közösség Dunakeszi „falusi”, katolikus többségétől. Noha Dunakeszi kezdetben ellenezte a különválást, végül úgy határoztak, hogy a képviselőtestület „tekintettel a két hely között fennálló érdekellentétre, arra az egészen különböző kulturvilágra, mely a dunakesziek és az alagiak közfelfogásában a közdolgokat illetően megnyilvánul, a közbéke, mindkét hely lakosságának nagyobb jóléte és boldogulása érdekében a jó közigazgatás, közművelődés, közgazdaság, és nemzeti vagyamosodás szempontjából szükségesnek és kívánatosnak tartja Alag pusztának különválását.” Ahogy Csoma Attila fogalmaz „A római kortól napjainkig” című könyvében: „A <falusiak> ugyanis lenézték a szemükben könnyű életet élő alagiakat, így nem meglepő, ha másutt úgy fogalmaztak, hogy Alag önálló községgé válása erkölcsi szempontból előnyös.” Az erkölcsi szempontok között található a településen addig ismeretlen, idegen vallás, a protestantizmus

megjelenése is. Később összemosódtak a két település közötti határok, mivel az Alagon dolgozó szegényebb munkásréteg - túlnyomórészt reformátusok - harmada, negyede Dunakeszin talált szállást, albérletet, később pedig házastársat.

Birtokunkban van Alag község 1910 körül készült térképese rendezési terve, melyen a jelenlegi Toldi-lakópark területére tervezett lakónegyed egyik utcája a Kálvin nevet viselte volna. (Száz évvel később - napjainkban - ez a közterület a Lehár Ferenc utca Szent Kinga utca és IV. Béla út közé eső szakasza lett).

Az 1910-es években jelentős számú protestáns vallású munkás érkezett Dunakeszire a MÁV Főműhelytelep építésére Zemplén megyéből és egész Nagy-Magyarországról.

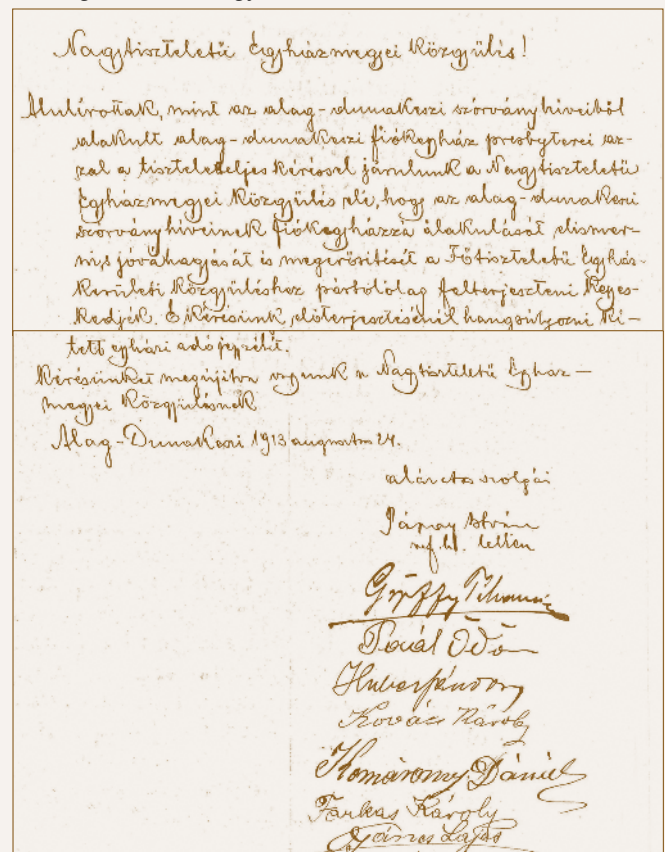
1912-ben tovább folytatódott a Fót és Rákospalota közötti „huzavona”: „306/1912. Nagytiszteletű Ref. lelkési Hivatalnak - Főth. A nt. Molnár Albert főthi lelkész betegeskedése ideje alatt a rákospalotai lelkész gondozására bízott Dunakeszi- Alag szóróány mindig a főthi egyházhoz tartozván: tisztelettel kérem a Nagyt. Lelkési Hivatalt, hogy a nevezett szóróányban levő ref. hívek lelki gondozásáról és a gyermekek vallásos oktatásáról gondoskodni szíveskedjék. Megemlítem, hogy a vallási órák minden csütörtökön tartatni délelőtt szoktak az alagi iskola helyiségében. Kiváló tisztelettel: Benkő István lelkész, Rákospalota 1912. nov. 26.”

Benkő István rákospalotai lelkész levele

A Ráday Levéltárban található az az 1913-as jegyzőkönyv, melyben az alag-dunakeszi református hívek - elunván a szóróánytól szabadulni vágyó anyaegyházak csatározásait - kérik az egyházmegyei közgyűlést, hogy szóróányból fiókegyházzá válhassanak. Idézek a Pápay István helyettes református lelképásztor valamint hét presbiter (Györffy Tihamér, Paál Ödön, Huber Sándor, Kovács Károly, Komáromy Dániel, Farkas Károly és Gáncs Lajos) által aláírt levélből (1913. augusztus 24.): „[...] az alag-dunakeszi szóróány híveinek fiókegyházzá alakulását elismerni, s jóváhagyását és megerősítését a Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűléshez pártolólág felterjeszteni kegyeskedjék. [...] Mint szóróány ugyanis kellő gondozás és figyelem nélkül magunkra hagyatva éltünk, egyik egyháztól a másikhoz csatlógtattak. Ez pedig lehetetlen ott, ahol a mint nálunk a lélekszám az 500-at jóval meghaladja. [...] A főváros közelében, a nagyúri szórakozásoknak magával sodró, anyagi existenciákat ingató, a vallásos életet egy vele ellentétes szenvedéllyel elfojtó helyén (Alag), a [...]

Katholikus környezet minden irányú hatásának és befolyásolásának szabad prédájára kiszolgáltató faluban (Dunakeszi),[...] egy ilyen helyen 5-600 Kálvinista lélek valósággal vesztőhelyen van, ha a szét-szórtságból szorosabb egyházi szervezetbe nem tömörítetik[...]”

Részletek az 1913. augusztus 24-i levélből

A fenti kérelemmel együtt elküldték a főtí anyaegyház és az alag-dunakeszi fiókegyház presbitériumai között létrejött egyezséglevelet is. „[...] A főtí anyaegyház presbitériuma kijelenti, hogy a szóróányának fiókegyházzá alakulása által fokozódott lelkigondozás alább körvonalmazott részleteiben lelkésznek munkáját nem gátolja, sőt örömmel látja. [...] Az anyaegyház adminisztrációs joga fenntartatik ugyan, amíg az alag-dunakeszi fiókegyház önálló anyaegyházzá nem alakul [...] Fót, 1913. aug. 30. Balogh Ferencz ref. lelkész”

Mivel a közgyűlés is áldását adta, 1913-ban, Baksay Sándor püspöksége alatt, szóróányból Fót fiókegyházává válhatott Alag-Dunakeszi. A fiókegyház első gondnoka Dr. Osváth Albert lett, a presbitérium tagjai Ónodi Szabó Lajos, Gáncs Lajos, Huber Sándor, Komáromy Dániel, Farkas Károly, Paál Ödön, Györffy Tihamér és Kovács Károly voltak.

Az akkori helyzetet jól jellemzik Pápay Istvánnak húsz évvel később, 1933-ban a gyülekezetnek küldött sorai. „Kedves testvéreim az Úrban! Pest vidékén járva hallottam valami keveset az én régi kedves kis gyülekezetemről, amely vezetésem alatt 1913-ban húsz évvel ezelőtt alakult meg nagyhitű lelki buzgósággal: Alag-Dunakeszi egyház neve alatt. Valami örvendetesen építő emlék az, hogy lelkek az egykor elhagyott vidéken mily hitrekészen mozdultak meg s Isten szent buzdító ígéit hallva mily készek voltak az Úr egyházában tömörülni, hogy ne legyenek szétszórta sötétben bujdokló nyáj, hanem legyenek Istennek öntudatos hitben világoló népe[...] Mert nagy szeretettel gondolok a az áldott munkamezőre, amelyen nagy örömmel és eredménnyel dolgoztam Isten kegyelméből.”

Az 1913. június 22-én keltezett adófékönyv 203 egyháztagot jegyez. A névsorban találhatunk mindenest, lovászt, lóidomárt, cipésmestert, kovácsmestert, abrakmestert, nap-számot, háztartásbelit, asztalos gyárost, segédek, ácsot, szakácsnőt, pályamunkást, gépkovácsot, kertészt, magánzót, üvegtechnikust, faragót, öltöztető nőt, bérest, pékmestert, földbirtokost, szabómestert, munkást, fogalmazót, járásbíró (gondnok), váltókezelőt, MÁV nyugdíjast, fűtőt, nyomdászt, MÁV főfelügyelőt, postaszolgát, fuvarost, csósz, kocsist, vasesztergályost és bankhivatalnokot. Lakóhelynek Alag, Dunakesz, Kundháza, Csőszárok, Vízműtelep, Kápolna, Nándormajor, Lovásztelep, Úrlovasok telepe valamint Reeves János és Magyar Elek telepe voltak bejegyezve. Az 1913-as egyházi adófékönyvben szerepel Benson Tamás (44 korona adó), Cooper Henrik (8.20), Hesp Ede (101), Metcalf Miklós (13.15), Reeves János (289) és Webb Frigyes (147.76) neve is, kik Angliából hozták szakismeretüket, tapasztalataikat, s jelentős szerepet töltek be az alagi lóversenyügyben. Többen közülük végleg letelepedtek Alagon, sírjaik a régi alagi temetőben és a kegyeleti parkban találhatóak. Keresetükre jellemző, hogy míg Reeves 289 korona egyházi adót fizetett, addig egy nyugdíjas vagy háztartásbeli 2 korona, egy szakmunkás 3 és 10, a presbiterek pedig 2 és 22 korona közötti összeggel adóztak.

Uj egyházi adófékönyv 1913. évre.

Sor-szám	Egyházi adót fizető neve	Egyházi adó		10% egyházi adó		Személyi adó		A törvényes kedvezmény alapján		Összes adó		A törvényes jogcímek	
		Kor.	Fill.	Kor.	Fill.	Kor.	Fill.	Kor.	Fill.	Kor.	Fill.	Kor.	Fill.
1	Antal János mindenest												
2	Bakos György												
3	Balogh Imre												
4	Balogh György	18	66	1	86	4				5	16		
5	Balogh Sándor												
6	Balogh Sándor	31	89	3	17	6				9	17		
7	Balogh Sándor												
8	Balogh Sándor												
9	Balogh Sándor												
10	Balogh Sándor												
11	Benson Tamás	44	00	4	40	16				44	00		
12	Benson Tamás												
13	Benson Tamás												
14	Benson Tamás	2	10	2	10	3				2	10		
15	Benson Tamás	7	50	7	50	3				7	50		
16	Benson Tamás												
17	Benson Tamás												
18	Benson Tamás												
19	Benson Tamás												
20	Benson Tamás												

Kovács Károly
presbiter

Az 1913-as adófékönyv

1913 decemberében zárszámadás készült a gyülekezet bevételeiről és kiadásairól. Az első hivatalos tétel 1913. május 12-én irattatott be: "Kovácsék és Vargák gyűjtése 68 korona 30 fillér." Az első perselypénz (9 korona 48 fillér) is ugyanezen a napon gyűlt össze. Feljegyezték az első kiadást is, július 27-én 7 korona 20 fillért költöttek a meghívókhoz szükséges bélyegekre. További kiadásként szerepelt még fuvardíj, úrvacsorához bor és kenyér, nyomtatványok, valamint a rendőrnek alkalmanként 2-7 korona.

A perselypénzen kívül a fentebb már említett egyházadó jelentett bevételt. Az első esztendő végül 312 korona 36 fillér bevétellel, 165 korona 57 fillér kiadással és 146 korona 79 fillér maradvánnyal zárta a fiókegyház. Az 1914-es év előirányzott költségvetése 1130 korona bevételt és 330 korona kiadást (800 korona maradványt) tervezett.

Alag-dunakeszi református Egyházközség

számadása az 1913. évre.

Pénztári napló 1913. évről.

Sor-szám	Cím	Bevétel		Kiadás		Jegyzet
		Kor.	Fill.	Kor.	Fill.	
1	1913. máj. 12. Kovácsék gyűjtése	68	30			
2	" " " Perselypénz	9	48			
3	" " " "	2	82			
4	" " " "	2	92			
5	" " " "	4	08			
6	" " " Meghívókhoz bélyeg			7	20	
7	" " " Perselypénz					
30	Összesen	312	36	165	57	
	Maradvány			146	79	

Kovács Károly
presbiter

Számadás és pénztári napló 1913-ból

Az első világháborúban sok alagi és dunakeszi fiatal harcolt a fronton, ezt megörökítették az adókiutatói lajstromok is. Egy 1914. december 22-én kelt körlevélben Nagy Ferenc esperes tudatja, „hogy a háború eseményeivel kapcsolatos ügyiratok - a későbbi történet kutatásnak biztosításául - szigorúan megőrzendők. [...] Adjon Isten a magyarnak jobb időket, békés jövőt. Védje Egyházunkat, óvja Hazánkat, áldja meg benne bízó népét a mi Urunkért a Krisztusért [...]”

1915. augusztus 29-én elkészült az alag-dunakeszi református egyház díjlevele. A lelkész alapfizetése 800 korona, az állami fizetés kiegészítés szintén 800 korona volt. Lelkészlakás hiányában 1200 korona lakbér-illetményt kapott a lelképásztor. A stóla 2-12 korona között mozgott. „Kötelessége a lelkész teendő elvégzése. A keresztelési és esketési stóla meg nem fizetése a szertartás el nem végzésének oka nem lehet.” A díjlevelet a Pesti Református Egyházmegye elnöksége nevében gróf Teleki József egyházmegyei gondnok és Nagy Ferenc esperes hagyta jóvá.

Az Egyházmegye 1915. szeptember 21-én tartott rendes közgyűlésén foglalkozott az alag-dunakeszi gyülekezettel, s ekkor már az önállósodás is szóba került. „Az Alag-Dunakeszi fiókegyház felterjeszti anyasítás iránti kérvényét, csatolja a presbyteri és egyházközségi közgyűlési jegyzőkönyvi kivonatokat [...] Az alag-dunakeszi református hívek száma a 700-at meghaladja. A 6-12 éves református mindennapi iskolások száma e két helyen 44. [...] Kérvényt nyújt be, hogy a Fót anyaegyházhoz csatolt Kundháza telepe tartozó Szód, Szódrák, Felsőgöd, Göd, Ilkajmajor és Kisgöd szóróvályok, melyekben ma már mintegy 400 református lélek él s a min-

dennapi 6-12 éves iskolásgyermekek száma meghaladja a 40-et, az alag-dunakeszi egyházhhoz csatoltassanak. [...] Jelzi, hogy templom, lelkész- és kántorlakás céljaira telek adományozásáról biztosítást nyertek a Magyar Lovaregylet vezértitkárától Dr. Magyar László úrtól, hogy a szükséges telket a Lovaregylet adni fogja. [...] Az anyásítás mellett szól azon körülmény is, hogy a Máv.-nak itt hatalmas műhelye van, mely most nagy hadikórház, de a háború szerencsés befejezése után a Máv.-nak itt sok református alkalmazottja leend. [...] Az egyházmegyei közgyűlés az alag-dunakeszi fiókegyház anyásítás iránti kérvényét, mivel az anyásítás sürgős szükségességéről meg van győződve, tárgyalás alá veszi. [...]s ezen pótlások esetén [...] pártolólág terjeszti az egyházkerületi közgyűlés elé." A közgyűlésen a fiókegyházat nem képviselte senki, a főtí anyaegyház részéről Jakab István helyettes lelkész és A. Tóth István jelent meg. Ekkor már Petri Elek (1852-1921) volt a püspök, aki 1915-ben és később is támogatta az anyásítási kérvényt. Még egy helyen van szó fiókegyházunkról a fenti jegyzőkönyvben: „Esperesi előterjesztés folytán az egyházmegyei közgyűlés Fóth anyaegyházát – Dunakeszi- Alag fiókegyház gondozása céljából – az anyásítandó fiókegyház lelkészi állásának betöltéséig állandó káplántartó helynek határozatilag kimondja [...]”

1915 szeptemberében adakozásra hívták fel a testvéreket. Az aláírók elkötelezték magukat, hogy az egyház esetleges anyásíttatása esetén a jegyzett összegeket befizetik. „Jogot adok arra, az esetben, ha ezen önként följánlott összeget a megjelölt idő alatt be nem fizetném, hogy ellenem a teljes összeg peresíttessék.” 27 darab „Ajánlás” van a birtokunkban, melyeken a presbitérium mellett gróf Szapáry Iván, Ball Tamás, Szilágyi Vincze, Metcalf János, Fáy-Halász Gida, Reeves János és mások jegyezték templomra, harangokra, orgonára, díszes ablakokra, festésre, felszerelésekre, lelkész- és kántorlakásra.

Az 1916-ra előírányzott adókimvetési lajstromból két nevet (Dadai Zoltán Mikszáth utca 18. és Gáncs Lajos presbiter Petőfi utca) is ki kellett húzni „hadba vonult” megjegyzéssel. A Dunakeszin álló világháborús emlékművön nincs megörökítve a nevük. Az emlékmű három olyan nevet tartalmaz, ami az adójegyzékben is megtalálható (Nagy Ferenc, Tóth István és Tóth János), ám ezek nem ritka nevek, így nem lehet tudni, hogy reformátusok voltak-e. A jegyzék már csak 86 sorszámot tartalmaz, ebből is többit kihúztak. A háborús esztendőben sokan visszautaztak szülőföldjükre, a biztonságot és megmaradást ígérő vidékekre. Első gondnokunk, Ónodi Szabó Lajos és neje (Kossuth Lajos utca 22), Hesp Ferencz (Rákóczi út 74), Komáromi Dániel (presbiter) és Benzon Tamás neve is át van húzva. Viszont továbbra is ott található gróf Pejacevich Jánosné Lónyai Róza grófné (gróf Károlyi utca 14), Szilágy Vincze (Szent Mihály utca 2, később ez a ház lesz az imaterem), Vitályos Imre (Kossuth Lajos utca 13), Hesp Ede, Cooper Henrik vagy Magyar Elek neve.

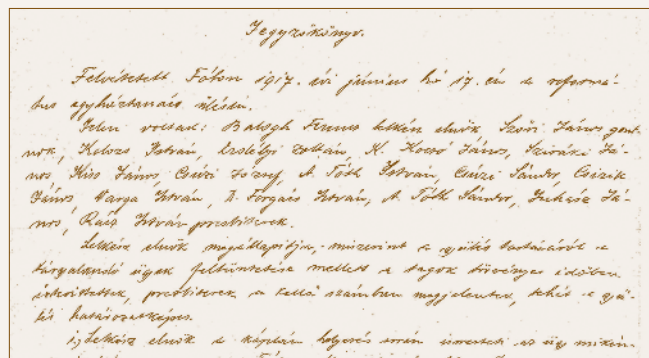
Az 1921-ben önállósodó egyház első lelkésze, Kirner A. Bertalan és felesége, Kis Ilona 1916-ban vásárolták meg Alagon a gróf Károlyi utca 13-as számú ingatlant (ám az asszony csak 1918 májusától, a háborúból hazatérő Kirner pedig ugyanaz év novemberétől lakott a házban.)

Az 1916-os vagyonmérleg 916 korona 90 fillér tiszta vagyont mutatott ki, melyet Jánosi György helyettes lelkész és Kovács Károly helyettes gondnok jegyzett.

1917-ben kelt az a biztosítási kötvény, melyet későbbi imaházunkra kötött Szilágyi Gizella (Szilágyi Vincze nővére) 10 esztendőre, 12 ezer korona erejéig, évi 16 korona 75 fillérért. A budapesti Első Magyar Általános Biztosító Társaság kötvényén ez az első sor: „Istennek nevében.”...

Az 1917-es esztendőben 87 egyházi adófizető volt Alagon és Dunakeszin. Alagon 42-en 251 korona 55 fillért, Dunakeszin pedig 45-en 124 korona 97 fillért fizettek be. 1918-ban továbbra is 42 alagi volt bejegyezve 312 korona 99 fillérrel, míg a dunakesziek 46-an 135 korona 9 fillért adóztak. 1917 decemberében Szőke József helyettes lelkész és Kovács Károly gondnok írta alá a vagyonmérleget, mely 816 K 58 f. összes vagyont mutatott.

A Fót Központi Református Gyülekezet archívumában található 1917-es egyháztanácsi jegyzőkönyvből megtudhatjuk, hogy „Fótra Mogyoród és Alag-Dunakeszi adminisztrálása végett Tóth Pál úr helyezettett püspök úr által káplánnak.

A jegyzőkönyv részlete

Fizetését képezni fogja az alag-dunakeszi és mogyoródi lelkészi járandóság, a főtí egyház pénztárából pedig a legátusnak ünnepenként fizetett 3szor 40=120 kor havonkénti részletekre felosztva. Lakást a főtí egyház ad, még pedig míg erre alkalmasabb hely áll rendelkezésre, az irodában. Ruhaszekrény, egy mosdó állvány felszerelésnek leendő beszerzése a gondnok úrra tartozik. Az alag-dunakeszi és mogyoródi együttes járulékból a főtí egyház havonként előlegez 40 koronát, mely összeget azonban legalább 3 hónaponként alag-dunakeszi és mogyoród köteles visszafizetni Fótnak. A stólára vonatkozó előterjesztésre elhatároztatik: amennyiben temetések alkalmából a gyászoló felek két lelkész szolgálatát kívánják igénybe venni, a stóla ilyenkor 20 korona, mely összegből 12 kor. a lelkészt 8 kor. pedig a s. lelkészt illeti. Iroda fűtésére az egyház évenként 20 q szenet ad. [...]Balogh Ferenc lelkész-elnök”

Az archívumunkban lévő első, 1918-ban kelt választási névjegyzék, melyet Szőke József helyettes lelkész, Kovács Károly gondnok és Nagy Ferenc esperes jegyzett, 89 nevet tartalmazott. „Jelen 1918/19-re érvényes választói névjegyzéket 1918. július hó 8-án – mivel presbiterek a bevonulás miatt határozatképes számban egybe nem hívhatók – a múlt évi adókönyv és névjegyzék alapján összeállítottuk, júl. 8. – júl. 18-ig közszemlére került, mely idő alatt ellene felszólamlás nem történt.” (folytatjuk)

ALAG—DUNAKESZI REFORMÁTUS FIOKEGYHAZTOL.			
Értesitem, hogy a legközelebbi Istentisztelet			
_____	hó	_____	én délután _____ órákor lesz megtartva
az _____			

Dunakeszin, 191 _____ év _____ hó _____ én.			
gondnok.			

Meghívó istentiszteletre az 1910-es évekből

KOLLÁR ALBIN

Hűségesen és eredményesen

Monspart Lőrinc dunakeszi kántortanító emlékezete

*Akik sokakat az Igazságra visznek,
fénylenek miként a csillagok
örökkön és örökké.
(Dán. 12. 3.)*

Az 1777-ben megjelent Ratio Educationis – Mária Terézia tanügyi törvénye – tette kötelezővé hazánkban az elemi oktatást. E törvényt 1806-ban a II. Ratio megerősítette azzal, hogy büntetésben részesülnek azok az alsóbb néposztálybeli szülők, akik nem járatják iskolába gyermekeiket. Mégsem a törvény szigora, hanem a népességyarapodás tette szükségessé Dunakeszin az iskolabővítést. Az 1770/1771-ben végzett országos népiskolai felmérés szerint településünkön Gogolák Györgynek 90 diákja volt.¹ Az elemi iskolás korúak száma a következő évtizedekben csaknem a duplájára nőtt. A község a katolikus egyház tulajdonában lévő telken, a tanító háza mellett új tantermet épített. Ehhez, az uradalom biztosított építőanyagot. Az új tanteremben már 180 diák ültetett a benne elhelyezett deszkákra.² Az új, tágasabb helyiség némiképp javított az ekkor már 6 éve itt tanító „ludi magister”, Monspart Lőrinc (több forrásban a Monszpart névalak szerepel) munkájának körülményein.

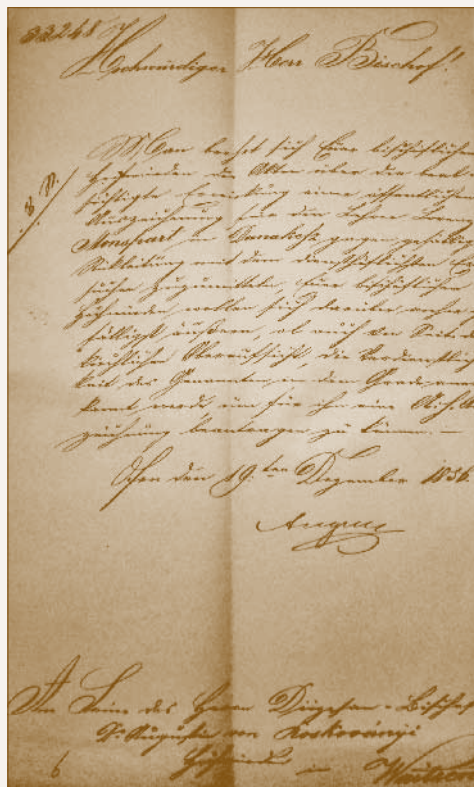
A tanító személyéről tudjuk, hogy 1789-ben német nyelvű polgári családban született Vácott. Szülővárosában a tanítóképzés célját is szolgáló normaiskolát (többtanítós, városi mintaiskola) végzett. Tanítói pályáját is Vácott kezdte, s itt kötött házasságot az ugyancsak német gyökerű, nálánál néhány évvel idősebb Ressler Juliannával. 1809-ben Budán magasabb tanítói képesítést szerzett, majd Gödöllőn foglalt el kántori állást. Három év múltán családjával (ekkor már két leánya volt) Dunakeszire költözött és 1812. október 1-én³ kezdte meg itteni, több mint négy és fél évtizedes, haláláig tartó kántortanítói szolgálatát, amelyet mindenkor – nehéz körülmények között – példás szorgalommal látott el. Erről tanúskodnak a működésével kapcsolatos dokumentumok.

Az 1828-as Canonica visitatióban (a kánoni, vagyis az egyházi törvények által előírt látogatás, ellenőrzés jegyzőkönyvében) foglaltak szerint: „Hívó és jó erkölcsű. Az ifjúságot gondosan oktatja. A szent szolgálatban buzgó. Orgonán jól játszik, a nép áhítatának felkeltésére és fenntartására is. Az Egyház liturgiájának megfelelően látja el egyházi funkcióit, az énekekben nem követ népies dallamokat. Telkét gondosan műveli. Mivel buzgó a tanításban és a hitnek a tanuló ifjúságra való beoltásában és annak jó rendben való megtartásában, illetve plébánosának készségesen engedelmeskedik, ajánlásra méltó.”⁴ A jegyzőkönyv utal arra a szerződésre, amelyet Monspart Lőrinc kötött a községgel. E szerződés szerint Monspart Lőrinc – betegsége miatt – felvett egy instruktort (segédtanítót), név szerint Répa Ferencet, akinek ellátásáról részben ő, nagyjából a község gondoskodott. (A falu történetében ez volt az első eset segédtanító alkalmazására. A következő évtizedekben a diákok magas száma miatt már magától értetődő volt ez az eljárás.) A szerződés szövege ter-

mészetesen magyar nyelven íródott és a Historia domusban – a latin nyelvű bejegyzések között – olvasható.

Az anyagilag mindig gyengén álló, ekkor ezer lakost számláló község⁵ jó ellátásban részesítette ludi magisterét. A kántortanító fő járandósága a telekhasználat volt. Monspart Lőrincnek a település tíz pontján volt földje, amelyeket a község szántott be. A „malomhoz” – a gabona őröltetéséhez – pedig elegendő fuvar is tartozott. Ehhez a lakosság egyéb természetbeni juttatásai, a tanítói és a kántori teendők ellátásáért pénzbeli fizetés is járult. A párbérből (lecticale, vagy: ágybér) mindegyik házaspár évenként fél pozsonyi mérő rozst (metreta Posoniensis, kb. 62,08 liter) és 15 krajcárt adott. A stóladíjból (az egyházi cselekményekért, mint az esketés, keresztesítés, temetés, járó illeték) minden feladatáért (a temetésen végzett szolgálatáért) 15 krajcár, a kihirdetécédulákért 7 krajcár járt. Tanítói megbízatása fejében ötven font (kb. 0,55 kg) sőt, egy fél hízót, négy icce (kb. 0,85 liter) vaját, nyolc font faggyút, három jól megrakott szekér szénát, három öl fát és az iskolásgyerekek oktatásáért tíz forintot kapott.

Szükség is volt a megfelelő javadalmazásra, hiszen felesége, Ressler Julianna (a halotti anyakönyvben fonetikus névalak – Rézner – szerepel)⁶ 1833-ban bekövetkezett halála utáni második, Kibrik Annával kötött házasságában három gyermeke született (Rozina: 1838, György: 1840 és Mária: 1850).⁷

A Budai Tankerület tanácsosának a váci püspökhöz írt levele, melyben Monspart Lőrincet kitüntetésre javasolja

1 A tanítók összeírása 1770/71-ben Pest-Pilis-Solt vármegyében és Fejér-, Hont-, Nógrád vármegyék egyes helységeiben. Budapest, 1998. 18.

2 VPKL. Püspöki Levéltár, Püspöki Hivatal iratai, Visitatio canonica 1828., 442.

3 Uo. 443.

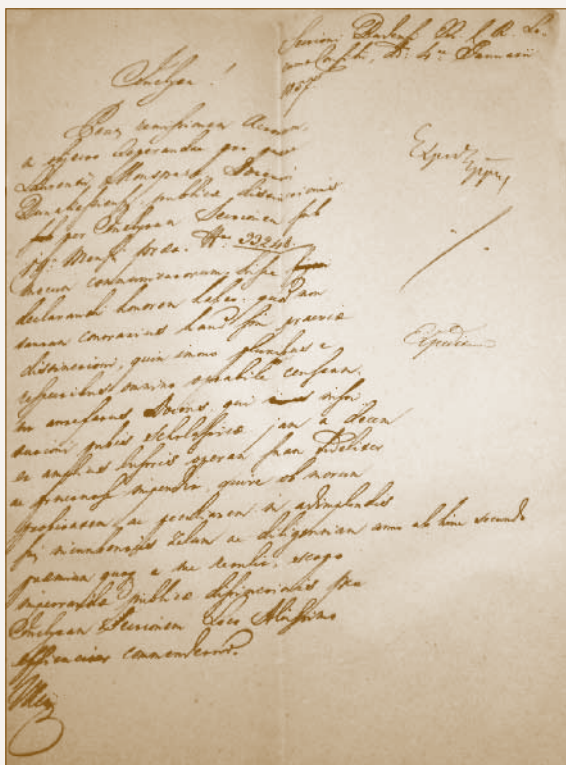
4 Uo. 443.

5 NAGY, Ludovico, Notitiae politico-geografico statisticae incltyti Regni Hungariae, partiumque eidem, Budae, 1828. 245.

6 Dunakeszi Főplébánia irattára. Halottak anyakönyve, 1746-1835, 1833, 339-30.

7 Dunakeszi Főplébánia irattára. Kereszteltek anyakönyve, 1816-1856, a jelölt évek szerint: 52, 71, 122.

Ma már nem tudhatjuk, hogy elemista kisdíákjait lelki-szellemi tekintetben meddig juttathatta el a rövid iskolai esztendő idején (abban az időben novembertől áprilisig tartottak a „tanévek”), de bizonyos, hogy a már korán kemény, ház körüli munkára fogott gyerekek számára sokat jelenthetett a tanító úr embersége, az óráin megismert, hét-köznapjaiktól elütő világ. Monspart Lőrinc munkáját – több évtizedes pályája során – nyolc iskolaigazgató (mindenkor a helyi plébános) irányította. Eredményeit nem csak ők, hanem a felsőbb hatóságok is elismerték. 1856. december 19-én a Budai Tankerület tanácsosa a váci püspöknek, Roskoványi Ágostonnak írt levelében Monspart Lőrincet magas kitüntetésre javasolta.⁸ A tudós püspök 1857. január 4-én írott válaszában a következő sorokat olvashatjuk: „...e kitüntetésnek nemcsak hogy ellene nem vagyok, hanem éppen több tekintetben is teljesen kívánatosnak tartanám, hogy a nevezett tanítót, aki az ifjúság iskolai nevelésében már több évtizede hűségesen és eredményesen tevékenykedik(és aki derék erkölcsi és feladataiban való különleges buzgalma miatt már második éve tőlem is jutalmat kapott) nyilvános kitüntetése ügyében a Tisztelt Ügyosztály is hathatósan ajánlja a legmagasabb helyen.”⁹

Roskoványi Ágoston váci püspök válaszelevele Monspart Lőrinc kitüntetéséről

8 VPKL. Püspöki Levéltár, Püspöki Hivatal iratai, Acta Privatorum. Monspart, Laurentii Fasc. 57. Nr. 21.
9 Uo.

A Váci Püspöki Hivatalnak írt jelentések.

A dunakeszi iskola adatainál mindenütt olvasható Monspart Lőrinc kántortanító neve

Monspart Lőrinc a vele szemben a falu közössége és az egyházi vezetők által támasztott követelményeknek magas szinten megfelelt. Az 1859. december 15-én bekövetkezett halálával véget ért az egyházban és a katedrán hosszú időn át, becsülettel, szolgáló lélekkel végzett tevékenysége. Dunakeszi egyetlen – a község által segélyezett katolikus – iskolájában, a kántortanítói állásban többen követték őt, de mégis évtizednyi időnek kellett eltelnie, hogy Bazsanth Vince személyében hozzá fogható tehetséges és elhivatott nevelő lánson munkához településünkön.

Írásomat Deézsiné Telek Ágnes tanárnőnek, egykori „kőrös” tanítványomnak ajánlom.

